

הרב אורי בצלאל פישר

גיור חרש

רקע

בחור בגיל 20, שאינו מדבר ואינו שומע, ואביו הביא איתו לגיור. המשפחה נמצאת בתהליך הגיור ועדיין לא התקבלה לגיור. אביו סיפר לנו שהוא מתקשר קצת עם הבן על ידי שפת הסימנים. אבל גם הוא לא מתקשר איתו כל כך. עומדות בפנינו מספר שאלות בנוגע לגיורו של הבחור:

א) האם הבחור מוגדר כ'שוטה'? מדברי חז"ל מבואר בפשטות שחרש הוא בגדר 'שוטה'. בכל המקומות מוזכרים ביחד - חרש, שוטה וקטן. החרש כיוון שאינו יכול לדבר ואינו יכול לשמוע הוא בגדר 'שוטה'. אולם, יש מקום לדון, האם הדברים נאמרים גם בימינו כשאפשר לתקשר עם החרש בשפת הסימנים?
ב) האם יש אפשרות לגייר שוטה?

א. גדרו של חרש

יש מחלוקת אחרונים בדינו של חרש שנתחנך בבית ספר לחרשים ולמד לדבר באופן שהשומע מבין דיבורו וכן למד להבין דברי המדברים אליו מתוך תנועת כלי המבטא ועוסק במלאכתו בחכמה ובדעת ככל האדם. יש מהאחרונים¹ שכתבו שיש לדון כחרש המדבר ואינו שומע והרי הוא כפיקח לכל דבר וחייב במצוות. אמנם החרש שיכול לדבר מתוך הכתב אין דינו כפיקח,² כיוון שהכתב אינו מוכיח שהוא בר דעת, אבל חרש שלמד לדבר כשאר בני אדם דינו שונה. יש אחרונים שכתבו, שיש ספק אם דינו כפיקח, ולפחות לענין מצוות דרבנן יש לחייבו ולצרפו.³ יש מי שכתב⁴ שחרש המדבר בשפת הסימנים הוא כגדול עומד על גביו. אך יש שחלקו⁵ וסברו שאף על פי שלמד לדבר, אפשר שאין

1. כך פסק ר' יעקב עמדין, בסידורו 'בית יעקב', הלכות קריאת התורה בשבת, סעי' כ; הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, שו"ת היכל יצחק, אה"ע ח"ב סי' מז נטה לומר שיש לדון כפיקח. אך הוא כתב שמדי ספק לא יוצאים. הוא ציין שבעל ספר 'מלאכת חרש' הביא חמישה רבנים גדולים מגאוני ארץ שהעלו שדינו כפיקח גמור.
2. עיין במסכת גיטין עא ע"א שיש מחלוקת בדבר. אך נפסק להלכה שאין דינו כפיקח, עיין רמב"ם, הל' גירושין פ"ב הי"ז; טור ושו"ע, אה"ע סי' קכ סעי' ה, ובס"ק קכא סעי' ו.
3. עיין שו"ת קרן לדוד, סי' כז; שו"ת נחלת בנימין, סי' לא; שו"ת יחווה דעת, ח"ב סי' ו.
4. שו"ת מהר"ם שיק, אה"ע סי' עט; בעל שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' לד דחה את דבריו, כיוון שבזמנו בוודאי זוהי דעת עצמו ולא דעת מלמדו. גם בעל ספר שלחן עזר, סי' ח סעי' ד כלל א דחה דברי מהר"ם שיק שבוודאי זוהי דעת עצמו.
5. שו"ת משפטי עוזיאל, ח"ה אה"ע סי' פט; הגרי"מ טולדינו, מובא בשו"ת היכל יצחק, אה"ע ח"ב סי' מז; עיין באנציקלופדיה הלכתית רפואית, ח"ב ערך 'חרש' שהפנה לדברי בעל שו"ת הלכות קטנות, ח"ב סי' לח, שגם הוא נקט כדעה זו. אך צריך עיון, כיוון ששם לא מדובר שידוע איך לדבר, אלא שם מדובר בחרש פיקח. גם לא ברור שהכריע בדבר.

בו דעת צלולה וחופשית וכיוון שהוא ספק, אין מוציאים אותו מחזקתו ויש לדונו כחרש גמור. עוד אחרונים כתבו שאף אם היה החרש חריף ביותר, בכל זאת, דינו כשוטה, כיוון שאין לחלק בין החרשים, שאם לא כן נתת דבריך לשיעורין.⁶ בעל שו"ת 'דברי מלכיאל' (ח"ו סי' לה⁷), דן בשאלה זו, והביא ראיות לכאן ולכאן, בסיום דבריו הוא כתב:

בנידון דידן דכיון שיכול לדבר אינו בכלל חרש גמור, וחייב מן התורה בכל המצות חוץ מתקיעת שופר שמצותו לשמוע באזניו, אינו יכול להוציא אחרים... אבל בכל זאת אינני מחליט דעתי בזה להלכה עד שיזכני ה' לקחת פנאי לעיין בזה שנית, כי לפי פשטות דברי הש"ס ופוסקים דחרש אינו בר דעת מוכח דלא מהני מה שילמדוהו לדבר, דהא מכל מקום אינו בר דעת גמור.

הטענה העיקרית שלו שהוא בגדר של חרש היא, שלפי זה נצטרך לומר שחכמי הש"ס טעו כשאמרו שחרש הוא כ'שוטה', שלא ידעו שאפשר ללמדו לדבר. משום כך מוכרחים לומר שיש כאן הלכה למשה מסיני שחרש אין בו דעת ופטור מהתורה מכל המצוות וכיוון שלא נאמר חילוק בין שלימדו אותו לדבר ובין שלא לימדו אותו לדבר, מוכח שהכול אחד. עם זאת, מכיוון שחז"ל אמרו שחרש שאינו שומע ואינו מדבר מוגדר כאינו בר דעת ומושווה לשוטה, כשיכול לדבר אפילו שנעשה הדבר על ידי לימוד, יש לומר שיצא מכלל חרש של חז"ל. חז"ל לא היו צריכים לומר שאם לימדו אותו לדבר אינו פטור מהמצוות, כיוון שיצא מגדרו של אינו שומע ואינו מדבר. אך הרב יהושע מנחם אהרנברג⁸ פסק שאינו נחשב פיקח. טעמו הוא, שלא מתקבל על הדעת שעל ידי לימוד הדיבור ייכנס באדם יתר ערמומיות ופיקחות. הרב שלמה זלמן אויערבאך דן בשאלה זו בשתי תשובות. בתשובה אחת⁹ הוא נקט שדווקא אם הוא יכול לדבר באופן שכל אדם יכול להבינו, אף שמדבר בצורה משונה, הוא נחשב פיקח. אך אם רק אנשים שרגילים לדבר איתו יודעים ומבינים כוונתו, לא הכריע הרב אויערבאך בדינו, כיוון שזו מחלוקת הפוסקים. בתשובה אחרת¹⁰ הוא הכריע שאם יכול לדבר בשפת עילגים שמלמדים אותם לדבר בתנועות שפתיים והוא חריף בשכלו ופיקח גמור, דינו כפיקח. בהלכה זו הסכים עמו הרב יוסף שלום אלישיב. צריך עיון, לפי דבריו האם הגדיר כפיקח אף מי שאנשים שמדברים איתו יכולים להבינו אותו, אך לא כל אדם, או רק את מי שכל אחד מבינו. לדעתי, משמע שמדובר שלא כל אחד יכול להבינו. נראה לי שגם הרב משה פיינשטיין,¹¹ סבר שמי שלמד לדבר, יצא מגדרו של חרש שאינו שומע ואינו מדבר. המקרה שעליו דן בתשובתו הוא של חרש שמדבר על ידי שהתחיל לשמוע במכונה ששמו באוזניו. אף שסבר שאינו נחשב בגדר 'שומע', בכל זאת סבר שהוא בגדר 'מדבר'. גם הרב עובדיה

6. עיין בכל זה באנציקלופדיה תלמודית, ח"ז ערך 'חרש', עמ' תצה; אנציקלופדיה הלכתית רפואית, ח"ב ערך 'חרש', עמ' 541-542.

7. לא ברור לי למה באנציקלופדיה הלכתית רפואית הובאה דעת בעל שו"ת דברי מלכיאל ביחד עם הדעה שסברה שחרש שלמד לדבר בבית ספר של חרשים, לא יצא מגדר חרש. הרי הוא לא הכריע בשאלה זו ונראה שיותר נטה לומר שנחשב כפיקח.

8. שו"ת דבר יהושע, ח"ג אה"ע סי' לז.

9. שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' לד.

10. שם.

11. שו"ת אגרות משה, אה"ע ח"ג סי' לג.

יוסף (טהרת הבית, ח"ב משמרת הטהרה אות ח) דן בחרשת שהיא נידה כיצד תעשה בדיקת טהרה, הוא הביא את הדעות השונות, וזו מסקנת דבריו:

על כל פנים מידי פלוגתא לא יצאנו, ובשל תורה יש להחמיר, לפיכך יש להצריכה בדיקה על ידי חברותיה הן בהפסק טהרה, והן בבדיקות ראשון ושביעי של שבעה נקיים. וכן יש להחמיר בדין הטבילה.

המחלוקת בין האחרונים בשאלתנו אינה תלויה במקור הפטור, או טעם הפטור של חרש מהמצוות, אלא היא תלויה בגדרו של דיבור. נראה לבאר את דעת האחרונים שסברו שלא יצא מגדר חרש בשני אופנים:

(א) כל עוד שהדיבור אינו דבר טבעי, האדם אינו בר דעת. פגיעה ביכולת הדיבור ויכולת השמיעה גורמת לפגיעה שכלית שמטילה עליו דין 'אינו בר דעת'.¹²

(ב) פיקחותו של האדם נבחנת על פי הדיבור, ההתקשרות עם בני אדם אחרים. כל עוד שהדיבור אינו טבעי, אין הוכחה ברורה לפיקחותו של האדם. אפשר שהדיבור הוא אילוף ואינו מוכיח שיקול דעת והבנה של האדם.¹³

הנפקא מינה בין שתי ההבנות האלו היא, אם זה שלמד לדבר נחשב ספק חרש, או שנשאר בגדר חרש ודאי. לפי ההבנה הראשונה, הוא חרש ודאי. לפי ההבנה השנייה, הוא בגדר ספק חרש.

יש לבאר את דעת האחרונים האחרים, בשני אופנים:

(א) כיוון שהאדם מדבר מוכח שלא הייתה פגיעה גמורה ביכולת הדיבור, ולכן לא נחשב בגדר של אינו בר דעת. רק אם יש פגיעה גמורה ביכולת הדיבור נחשב כאינו בר דעת.

(ב) אין מקור לפטור של חרש, לכן אין לנו אלא מה שאמרו חז"ל. חז"ל אמרו שחרש שאינו שומע ואינו מדבר נחשב אינו בר דעת ופטור מהמצוות. כיוון שיצא מגדר של אינו שומע ואינו מדבר, אי אפשר לפוטרו מהמצוות ואי אפשר לומר שנחשב אינו בר דעת. לנו אלא את דברי חז"ל.

יש להוסיף שהמחלוקת בין האחרונים אם אי יכולת השמיעה והדיבור הוא סימן, או סיבה. כלומר, האם אי יכולת השמיעה והדיבור מוכיחה שיש לו פגיעה שכלית, או שהיא גורמת לפגיעה השכלית. אם נאמר שהיא סימן יש לומר שכל עוד הדיבור אינו טבעי, אין כאן סימן שאין לו פגיעה שכלית. אך אם נאמר שהיא הגורם, הרי כאשר יכול לדבר, אף על ידי אימון מיוחד, יצא מגדרו של חרש. אין לו את הגורם לחסרון דעת. מדברי הרב משה פיינשטיין, שהובאו לעיל, משמע שהיא סיבה, ולכן כשיכול לדבר יצא מגדרו של חרש. יש לציין שבדברי הפוסקים,¹⁴ מוצאים שנחלקו רק במקרה שהחרש למד לדבר, אך

12. נראה לי שזו כוונת בעל שו"ת דבר יהושע, ח"ג אה"ע סי' לז; הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, שו"ת משפטי עוזיאל, ח"ה אה"ע סי' פט כתב: 'ועוד שכבר כתבנו שהחרשות היא סימן לקוי אורגני בגוף האדם, שמעיד על קלישות דעתו, ולכן מה שהוא שומע ומדבר על ידי למוד אינו מוציא אותו מידי לקוי שנולד עמו ונשאר בדינו כדין כל חרש'.

13. עיין בדברי הרב שלמה דייכובסקי, פסקי דין רבנים, ח"י עמ' קצג.

14. עיין בפרי מגדים, או"ח פתיחה כוללת ח"ב אות ג; לא מובן לי מדוע באנציקלופדיה הלכתית רפואית הביא את דעת בעל הפרי מגדים ביחד עם מי שסבר שחרש שלמד לדבר בבית ספר של חרשים לא יצא מגדר חרש. הרי בעל הפרי מגדים לא דיבר על מקרה שלמד לדבר, אלא על חרש פיקח מאוד, וטען שאי אפשר לומר שיצא מגדר חרש, דאם כן נתת דבריך לשיעורים.

אם לא למד לדבר, אף שהוא פיקח וחריף מאוד, לא יצא מגדר חרש. נראה לי שיש ראייה גדולה לשיטה שחרש שלמד לדבר נחשב כפיקח. מובא בגמרא במסכת גיטין¹⁵ שרב כהנא סבר שחרש שיכול לדבר מתוך הכתב נחשב כפיקח וכותבים ונותנים גט לאשתו, מכיוון שלמד לכתוב יצא מגדר של חרש שאינו שומע ואינו מדבר. הרב זלמן נחמיה גולדברג¹⁶ כתב שאם נאמר שסברת רב כהנא היא, שבכך שידוע לכתוב מוכח שדעתו צלולה, מדוע אמר רב כהנא 'חרש המדבר מתוך הכתב', היה לו לומר 'חרש היודע לכתוב'? אלא, סברת רב כהנא היא שהכתיבה כדיבור, ולכן יצא מגדר חרש שאינו שומע ואינו מדבר. אמנם אין הלכה כרב כהנא, אך נראה לי, שאין להרחיק במחלוקת ומספיק שנאמר שהאמוראים בגמרא חלקו בדין של כתיבה, ובמקרה שלמד לדבר, יש לומר שיצא מגדרו של חרש שאינו שומע ואינו מדבר.¹⁷ אולם עדיין יש ספק במקרה שלא למד לדבר, אבל למד לתקשר דרך שפת הסימנים. האם זה עדיף על יכולת לדבר מתוך הכתב? נראה שהדברים אינם ברורים, ונשארים בגדר ספק אם מוגדר כ'שוטה'.

ב. ג'ור שוטה

1. ג'ור קטין

במאמר אחר¹⁸ עסקתי בשאלה איך אפשר לגייר קטין. מבואר בגמרא במסכת כתובות (יא, ע"א) שג'ור קטן אפשרי מכוח 'זכין לאדם שלא בפניו', אבל זכייה היא מטעם שליחות ולקטן אין שליחות. יתר על כן, לנכרי אין זכייה והרי כאן מדובר בנכרי. על שאלה זו נאמרו מספר תירוצים:

(א) גרות שונה, כיוון שזוכים בו שמיים.

(ב) יש כוח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה.

(ג) יש דין מיוחד לגבי בית דין שיכול לזכות לקטן אף על פי שזכייה מטעם שליחות.

(ד) זכייה אינה מטעם שליחות.

(ה) בית הדין אינו זוכה לקטין, אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו נעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה.

לגבי הקושי שמדובר כאן בנכרי, נקטו מספר ראשונים שהגרות והזכייה באות כאחת. לאור ההסברים האלו עלינו לעיין אם אפשר לגייר שוטה. אמנם בדרך כלל מדאורייתא אי אפשר לזכות לקטן, אך כאן אפשר לזכות לקטן, כיוון שזה דין מיוחד, וכן אפשר לומר גם לגבי ג'ור שוטה. גם לראשונים שסוברים שזכייה אינה מטעם שליחות ולכן אפשר לזכות לקטן, נראה לומר שכך יהיה הדין בנוגע לזכייה לשוטה. אמנם נראה לי, שיש מספר פקפוקים על החלטה זו ויש הרבה ספקות אם אפשר לגייר שוטה: יש מקום לחלק בין

15. גיטין עא ע"א.

16. הרב זלמן נחמיה גולדברג, 'נשואי מפגרים', תחומין, ח"ז, עמ' 236.

17. כמוכן, אפשר לדחות ראייה זו ואפשר לומר להיפך שכמו שכתובה אינה כדיבור, כך גם הדבר לגבי מה שלימדו אותו לדבר אינו נחשב כדיבור. כל זמן שלא מדבר מלידה, הוא בגדר חרש שאינו שומע ואינו מדבר. כך נראה שהבינו שו"ת מהר"ם שיק, אה"ע סי' עט ובעל שו"ת קרן לדוד, סי' כז. אך, לי יותר מסתברת הסברה שאין להפליג במחלוקת ומספיק לומר שחולקים במקרה של כתיבה.

18. 'גר קטן', בספרי גר המתגייר, ח"א, עמ' 317-321.

גיור קטן לגיור שוטה, כיוון שיש מן הראשונים והאחרונים שסברו שאין לשוטה זכייה אפילו מדרבנן.¹⁹ לכן, לפי הסברה שחכמים עקרו דבר מהתורה, יש לומר שדווקא בשביל קטן עקרו כיוון שיש לו זכייה מדרבנן, אך לשוטה שאין לו זכייה אפילו מדרבנן אי אפשר לזכות.²⁰ יתר על כן, אף לדעת הראשונים שיש זכייה לשוטה, נראה שאפשר לזכות לשוטה דווקא על ידי אחר, אך אין השוטה יכול לזכות בעצמו אפילו כשיש דעת אחרים, כלומר, מישהו שמזכה לו.²¹ התוספות²² כתבו שבגיור קטין בית הדין לא זוכה בשבילו, אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו. לפי זה, יש לומר שאי אפשר לגייר שוטה, כיוון שהוא לא יכול לזכות בעצמו אף כשיש דעת אחרת מקנה.²³ נראה שלפי ההסבר שיש דין מיוחד בבית דין, אי אפשר לגייר את השוטה כיוון שהכוח המיוחד של בית דין נובע מכך שבית דין הוא אביהם של יתומים, של הקטנים. בית הדין אינו אביהם של השוטים ולכן נראה שאינו יכול לגייר את השוטה. גם לפי ההסבר שהגיור מבוסס על כוח שביד חכמים לעקור דבר מהתורה, אפשר לומר שחכמים תיקנו דווקא גיור קטן, אך לא גיור שוטה. הסיבה לחילוק בין גיור קטן לגיור שוטה היא, שהקטין יקבל מצוות כשיגדל, אך השוטה לעולם לא יקבל מצוות, כיוון שאינו בר דעת. על כך יש להוסיף שיש צורך בגיור קטן,

19. הרמב"ם, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"ז, פסק שהמזכה לשוטה על ידי בן דעת, זכה (ר' יצחק אלחנן ספקטור, שו"ת באר יצחק, או"ח סי' א ענף ה, הוכיח שלדעת הרמב"ם מזכים לשוטה על ידי בן דעת, מדאורייתא). אך הרא"ש, כתובות פ"ב סי' יד הביא את דעת הרמ"ה שסבר שאפשר לזכות רק לשוטה שעיתים חלים ועיתים שוטה, כיוון שאז הוא דומה לקטן שעומד לבוא לכלל דעת. הבנה זו בדברי הרא"ש נמצאת במספר אחרונים (עיין מחנה אפרים, הל' זכיה סי' לב; שער המלך, הל' נחלות פ"ג; קצות החושן, סי' רמג ס"ק ו; שו"ת באר יצחק, או"ח סי' א ענף ה; שדי חמד, ח"ג מערכת ח"ת כלל קטו). אך יש לציין שיש אחרונים שחלקו על הבנה זו, ולדעתם הרא"ש והרמ"ה מודים לדברי הרמב"ם (ספר מלאכת חרש, דף טז אות סח. מובא בשדי חמד, ח"ג, מערכת ח"ת כלל קטו; עיין בספר משפטי הדעת, לרב משה מרדכי פרבשטיין, פט"ז זכיה עבור שוטה, עמ' קעו). להלכה למעשה, השו"ע, חו"מ סי' רמג סעי' טז פסק כדעת הרמב"ם. אך, בעל מחנה אפרים ובעל קצות החושן הוכיחו שהעיקר כדעת הרמ"ה, והניחו את שיטת הרמב"ם והשו"ע בצריך עיון. אבני מילואים, סעי' א ס"ק א דן בשיטת ר' יצחק בר יהודה שפסק שאפשר לקדש לקטן אישה, מדין זכין לאדם שלא בפניו. הוא הביא את דברי חתנו של בעל שו"ת נודע ביהודה, שהקשה מדוע חז"ל הוצרכו לתקן קידושין לחרש, אפשר שהוא יקדש אישה מדאורייתא, שיזכו בשבילו? בוודאי אין חילוק בין אב לאחר לטעם של זכין לאדם שלא בפניו. על כך השיב האבני מילואים, שיש חילוק בין קטן לחרש. לקטן אפשר לזכות על ידי אחר, אך לחרש אי אפשר לזכות על ידי אחר. יש להעיר שהחתם סופר, כתובות יא ע"א כתב בביאור דעת ר' יצחק בר יהודה שרק אביו יכול לקדש לו אישה, כיון שיש קצת חובה בקידושין. הטעם שמועיל קידושיו של אביו, כיון שנוח לבן במה שאביו עושה; עיין בספר משפטי הדעת שהרחיב בדין זה.
20. השדי חמד, ח"ג מערכת ח"ת כלל קטו הבין שלדעת הרא"ש אי אפשר לזכות לחרש גמור, כיוון שלא יבוא לכלל דעת. הוא הביא שם את דעת בעל שו"ת שואל ומשיב שהבין שבחרש גמור, הרא"ש מודה לרמב"ם שאפשר לזכות לחרש גמור. אך, בעל השדי חמד חלק עליו ודחה את דבריו. גם קצות החושן, סי' רמג ס"ק ו כתב שלפי הרא"ש אי אפשר לזכות לחרש גמור.
21. הרמב"ם, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"ז פסק: 'וכן השוטה אינו זוכה לא לו ולא לאחרים והמזכה לשוטה על ידי בן דעת זכה'. משמע מדבריו שאי אפשר שהשוטה יזכה על ידי עצמו, צריך לזכות לו על ידי אחרים. כך גם כתב בשו"ע, חו"מ סי' רלה סעי' כ; סי' רמג סעי' טז. הרמ"א, חו"מ סי' רלה סעי' כ כתב בצורה מפורשת: 'ואין בו זכיה כלל על ידי עצמו'. עיין גם בסמ"ע, חו"מ סי' רלה ס"ק נא.
22. תוס', סנהדרין סח ע"ב, ד"ה קטן אי וכו'.
23. הדברים אמורים כלפי שוטה, אך בדין חרש מבואר ברמב"ם, הל' זכיה ומתנה פ"ד ה"ז, ובשו"ע, חו"מ סי' רלה סעי' יז; סי' רמג סעי' יז שהחרש יכול לזכות לעצמו. החרש הוא כמו קטן שהגיע לגיל של 'צרות וזרוקו, אגוז ונוטלו'.

משום שאי אפשר שההורים יתגיירו והילדים יישארו נכריים. סיבה זו אינה שייכת בשוטה שבא להתגייר. אמנם יש לדון במקרה של קטן בשוטה שההורים מביאים אותו להתגייר. אפשר לומר שחכמים לא תיקנו ג'ור לשוטה, ולכן, אף שיש צורך במקרה מסוים, אי אפשר לגיירו. ומנגד, אפשר לומר שכיוון שחכמים תיקנו שאפשר לגייר קטן, אף שהוא שוטה יהיה אפשר לגיירו כיוון שכרגע הוא קטן ויש צורך בגיורו. גם לפי ההסברים האחרים יש מקום לומר שאי אפשר לגייר את השוטה, כיוון שיש לומר שהגיור מבוסס על היסוד שהגיור לזכותו. כאן מדובר בשוטה שהגיור לא לזכותו, שהרי הוא לא יוכל לקיים את המצוות. אנו נכנסים לשאלה שכבר נדונה במאמר אחר,²⁴ האם עצם ההצטרפות לעם ישראל נחשבת כזכות אף אם לא יקיים תורה ומצוות? כאן יש יותר מקום לומר שיש זכות, שהרי בסופו של דבר הוא לא ייענש על העברות שיעשה, כיוון שהוא לאו בר דעת ופטור מעונשים. קושי נוסף בגיור שוטה ביחס לגיור קטן, הוא בעניין קבלת מצוות. בגיור קטן קבלת מצוות מתקיימת כשנעשה גדול ולא מוחה על גיורו, כך סברו ראשונים רבים. השוטה לעומתו, לעולם לא יקבל מצוות, לפחות אין זמן מוגדר שיקבל את המצוות. יכול להיות שבעתיד יתרפא, אך אין זמן מוגדר לכך ויכול להיות שלעולם לא יתרפא. כשאינן קבלת מצוות עתידית, בית הדין לא יכול לגייר.²⁵

2. אין לגייר חרש ושוטה

הרב יעקב קאשטר"ו ב'ערך לחם' (על שו"ע, יו"ד סי' רסח סעי' ז) כתב: 'חרש ושוטה שבאו להתגייר אין מקבלין אותם'. מדובר בחרש שאינו מדבר ואינו שומע ויש לו דין שוטה לפי חז"ל. גם 'מגילת ספר' (על הסמ"ג, לאוין קטז דף נד ע"ב) פסק שאין לגייר שוטה, כיוון שאינו עתיד לקבל מצוות. הוא חילק בין גיור קטן לגיור שוטה:

דדוקא בקטן פקח, דלמחר שיגדיל ויהיה בר דעת גמור, ידע ויבין המצוות קלות וחמורות הכתובות בתורה שקרא בבית רבו וידע עונשן וירגיש בעצמו דמעטה שנתגדל והוא בר עונשין ויענש אם יעבור עליהם והרי הרשות בידי למחות אי לא ניחא ליה באותה גרות מחמת יראת העונש, ואפילו הכי חזינן שלא מיחה, שנוהג מנהג היהודים, נתגלה לנו דלמפרע ניחא ליה באותה גרות, והוה ליה כאילו היום נתגייר בקבלת עול מצוות כמו גר גדול דבעינן שיקבל עליו המצוות לעיכובא... מה שאין כן בשוטה, דאף שהוא קורא בתורה בבית רבו, אפילו הכי לא ידע בין ימינו לשמאלו, ואינו יודע ומבין המצוות מה הן, וגם אינו מכיר ומבין את עונשן.

בהמשך הוא כתב שאולי יש מקום לומר שקלקולו של השוטה הוא תקנתו. כלומר, כיוון שאינו עומד להיות מחויב במצוות אולי אפשר יהיה לגיירו בלי קבלת מצוות. אך הוא דחה אפשרות זו, לא מפני שלא שייכת גרות בלי קבלת מצוות, אלא מפני שהפיקחים מוזהרים על השוטה מלהאכילו איסורים²⁶ והשוטה שנתגייר אין מי שידאג לו ויקפיד על

24. במאמר 'גיור קטן שגדל אצל משפחה מאמצת', בספרי גר המתגייר, ח"א, עמ' 361-366.

25. עיין על כך במאמרי, 'גיור קטן', בספרי גר המתגייר, ח"א, עמ' 311-315.

26. שו"ת מהרי"ל, סי' קצו; שו"ת חתם סופר, או"ח סי' פג; תבואות שור, סי' א אות מט; פרי מגדים, או"ח פתיחה כוללת ח"ב אות א; שדי חמד, כרך ג מערכת ח"ת כלל קטו; אמנם, יש לציין שבעל שו"ת שיבת ציון, סי' ד חלק והוכיח שאין איסור להאכיל חרש ושוטה מאכלות אסורות.

כך שלא יאכל מאכלות אסורות, משום כך אין לגיירו. אך, אם בא השוטה להתגייר עם אביו, אפשר לגיירו, כיוון שאביו ידאג לו. בפסק דין רבני²⁷ בעניין גיור חרשת - אילמת, שלפי ההלכה דינה כאינה בת דעת, נאמר שיש לחלק בין גיור קטן, שמגיירים אותו, אף שאינו בר קבלת מצוות ובין גיור חרשת, כיוון שקטן יגיע לכלל מצוות ועיקר הגרות הוא כשיגדל ויתנהג ביהדות. הדיינים ביססו את הדברים על דברי הגמרא במסכת כתובות,²⁸ ששם נאמר על גיור קטן: 'הגדילו יכולים למחות' ונפסק להלכה ב'שלחן ערוך',²⁹ שרק אם נהג ביהדות אחר שגדל שוב אינו יכול למחות. הם ציינו לדברי התוספות,³⁰ שכתבו שאינם גרים גמורים עד שיודיעו להם מתן שכרן ועונשן של מצוות כשהגדילו. הדיינים למדו מדברי התוספות במסכת סנהדרין,³¹ שחסרה קבלת מצוות, וכשיגדל הקטן ולא ימחה יש קבלת מצוות. במקרה של גיור חרשת, הרי לעולם לא תהיה קבלת מצוות, ולכן, אין מקום לגיירה. הם הביאו ראיה יפה לדבריהם, מדברי בעל 'הלכות גדולות':³²

חרש שוטה וקטן שבאו להתגייר אין מקבלין אותן מפני שאינן כשרים להתנות עליהן, אבל קטן אף על פי שאין בו דעת מלין אותו על פי אבותיו.

לדעתם, כוונת בעל 'הלכות גדולות' באמרו 'שאינן כשרים להתנות עליהן' היא, להודעת מתן שכרן ועונשן של מצוות, וכוונתו שחרש שוטה וקטן אינם בני קבלת מצוות. יש לדקדק מדוע בעל 'הלכות גדולות' לא כתב שגם את החרש והשוטה מלים על פי אבותיהם? מכאן הוכחה למה שהם כתבו, שאין לגיירם, כיוון שלא יקבלו מצוות לאחר מכן. דיוק זה מבואר בדברי גליון מהרש"א³³ שכתב שלפי בעל 'הלכות גדולות' יש חילוק בין גיור חרש ושוטה לגיור קטן. הדיינים ביססו את דבריהם גם על דברי התוספות במסכת סנהדרין,³⁴ שם מבואר שאפשר לגייר את הקטן, אף שאין זכין לקטן, משום שהוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה. לדעת התוספות הסיבה שאמרו בגמרא שמגיירים את הקטן רק אם הגיור הוא זכות בשבילו, היא משום שאם הגיור לא לזכותו לא היה לבית הדין לפעול כדי לגיירו. אין שום סיבה לגייר קטן שהגיור לא לזכותו. לכן, בנדון שלנו, אף אם נאמר שיש כאן זכות לגייר חרשת, משום שהיא נעשית גיורת, בכל זאת, מי אמר שזכות כזאת מצדיקה שבית הדין יפעל כדי לגיירה? במיוחד כשהמגמה של בית הדין היא לא לחפש גרים, שהרי קשים גרים לישראל וכו'. סברה נוספת שלא לגייר את החרשת: יש מחלוקת בין הראשונים וגם האחרונים³⁵ אם גר קטן הוא גר מדאורייתא או מדרבנן. לדעה שסברה שגר קטן הוא גר רק מדרבנן אין אפשרות לגייר חרשת, כיון שלעולם לא תקבל מצוות ולא לכך תיקנו רבנן גיור, אלא, למקרה שלבסוף כשיגדל יקבל מצוות ויהיה גר מדאורייתא. הדיינים הוסיפו שיש מספר מכשולים

27. פסקי דין רבניים, ח"י עמ' קצג. הדיינים באותו הרכב היו: הרב ח"ג צמבליסט, הרב ע' אזולאי, הרב ש' דייכובסקי.

28. כתובות יא ע"א.

29. שו"ע, יו"ד סי' רסח סעי' ח.

30. הדברים מובאים בחידושי הרשב"א, כתובות יא ע"א.

31. תוס', סנהדרין סח ע"ב ד"ה קטן אי וכו'.

32. הלכות גדולות, הל' מילה, מובא בטור, יו"ד סי' רסח סעי' ח.

33. גליון מהרש"א, יו"ד סי' רסח סעי' ח.

34. תוס', סנהדרין סח ע"ב, ד"ה קטן אי וכו'.

35. עיין במאמר 'גיור קטן', בספרי גר המתגייר, ח"א.

בג'ור חרשת אם נפסוק שהיא ג'ורת רק מדרבנן. כגון, אם תינשא ותלד בנים, הרי הבנים לא ייחשבו כיהודים אלא מדרבנן, ואילו מדאורייתא נכרים הם. כ'ון שאיש לא ידע מהדבר, עלולים לבוא לידי כמה וכמה קלקולים. ואף שהרבה מן הראשונים סוברים שגר קטן הוא גר מן התורה, מכל מקום למעשה ראוי לחוש לדעת הסוברים שאין הגרות אלא מדרבנן. גם הרב שלום מזרחי³⁶ נקט שאין לגייר חרש. הוא ביסס את דבריו על דברי בעל 'הלכות גדולות' שהובאו לעיל: 'הלכות גדולות', כתב במפורש שאפשר לגייר קטן לא רק כשהוריו מביאים אותו להתגייר, אלא גם כשהוא בא מעצמו ומתגייר. אך חרש ושוטה אי אפשר לגיירם ואין מקום לגיורם. דברי בעל 'הלכות גדולות' הם דברי קבלה וה'טור' הביא את דבריו בלי חולק. לכן, כך יש לפסוק.³⁷ הרב אברהם דוב ל'ין³⁸ ציין את דברי ה'גל'ון מהרש"א שכתב כך: 'וחרש ושוטה עיין חושן משפט סימן רמג, טז, יד, ובדברי בעל הלכות גדולות שהביא ה'טור כאן משמע דיש חילוק בינם לקטן'. ה'גל'ון מהרש"א הפנה לדברי ה'שלחן ערוך' שסבר שלשוטה יש זכייה מדרבנן כמו קטן. לפי זה, יש לומר שכמו שאפשר לגייר קטן, כך גם אפשר לגייר חרש ושוטה. על כך העיר הרב ל'ין שמכ'יון שבעל 'הלכות גדולות' סבר שאי אפשר לגייר חרש, וגם על דברי ה'שלחן ערוך' יש שחלקו וסברו שלחרש אין זכייה, אין לבית דין לגייר חרש ושוטה. הוא ציין שלמעשה הרב יוסף שלום אלישיב הורה שלא מגיירים את השוטה והחרש. הרב ברוך שרגא³⁹ הוסיף סברה נוספת מדוע אין לגייר חרש מבוגר. שהרי הטעם שמגיירים את הקטן משום זכות, שאומרים כל עוד שהוא קטן הוא לא טבוע בענייני ההפקר, ואין הוא בכלל 'עבדא בהפקירא ניחא ליה'.⁴⁰ אך, כאן שמדובר בחרש מבוגר, הרי יש לומר שאין זכות בגיורו.⁴¹

סיכום

התייעצתי עם הרב דוב ליאור בנוגע לגיור שוטה, והוא אמר שאי אפשר לגייר שוטה, כ'יון שאין כאן קבלת מצוות. נראה לי שיש אולי מקום להקל כשמדובר בגיור לצורך קבורה. כלומר במתגייר שאין שום חשש שיבוא לחיות עם אישה יהודייה, והצורך בגיור הוא רק כדי להיקבר בקבר ישראל. אבל נראה שיש מקום להקל רק במקרה שמדובר שנמצא במקום ששם שומרים תורה ומצוות ונותנים לו אוכל כשר. שהרי אסור להביא לידי כך שיאכילו אותו אוכל לא כשר. גם נראה שיש להקל בדבר רק במקרה של צורך גדול. כגון, שהוא בא ביחד עם משפחתו להתגייר. סתם כך, אין לגייר שוטה. נוסף ונאמר שיש

36. דברי משפט, ח"ב, מאמר 'גרות חרש או שוטה על דעת בית דין'. הרב שלום מזרחי היה דיין בבית הדין הגדול בירושלים, מחבר ספר 'דברי שלום'.

37. הרב אשר וייס, מנחת אשר, שבת סי' לד אות ב, נקט שבוודאי אם החרש כבר גדול, אין להוריו רשות עליו, ואינם יכולים להביאו להתגייר. והחרש לא יוכל להתגייר, כ'יון שעיקר הגרות הוא הרצון להיות חלק מעם ישראל ולהסתופף תחת כנפי השכינה, ואצל חרש חסר הרצון, שאין לו דעת.

38. פסקי דין ירושלים, בית הדין לבירור יהדות פסק דין בג'ורת חרשת, תיק מס' 397.

39. שם.

40. גיטין יג ע"א.

41. אציין שבפסק דין הרבני שהוזכר לעיל, הרב שלמה דייכובסקי חלק על דברי הדיינים האחרים. אבל יש להשיב על דבריו. ואין כאן המקום להאריך בכל זה. הארכת'י בזה במאמרי 'גיור שוטה', בספרי גר המתגייר, ח"א, עמ' 481-485.

לנסות כמה שיותר להביא אותו לידי אמונה בסיסית בבורא העולם ובתורה משמיים, שאז יש יותר מקום להקל בגיורו. במקרה הנידון מדובר בבחור צעיר, ולא ברור שהבחור הזה לא יבוא לחיות עם אישה. לכן, קשה מאוד להקל בדבר. אבל אם תהיה אפשרות לתקשר עם הבחור ויתגלה שהוא בר דעת, נראה שאפשר להקל ולגיירו מכמה טעמים:

א. יש מי שאומר שאפשר לגייר שוטה.

ב. יש מקום לחלק בין חרש לשוטה. כפי שהזכרתי לעיל, יש מקום לומר שלחרש יש זכייה ולשוטה אין זכייה. לכן, יש אולי מקום להקל בחרש.

ג. יש שסברו שחרש שיכול לתקשר, אינו בגדר 'שוטה'.

ד. יש מקום לומר שאכן מדובר בגיור לשם קבורה, שהסבירות שיחיה עם אישה קטנה מאוד.

